

Anders Wadeskog och Ingvar Nilsson:

Växtvärk

Under snart ett decennium har ekonomisk tillväxt varit ett centralt debattämne. Produktion och tillväxt ger naturligtvis upphov till både positiva och negativa effekter i samhället. Overgripande, tvärvetenskapliga utvärderingar av dess konsekvenser har därför initierats från olika håll. Att perspektivet både vidgas och fördjupas är angeläget. I en nyutkommen bok, *Växtvärk (Institutet för SocialEkologisk Ekonomi, Stockholms universitet, förlaget Prisma/Jordens vänner, 1981, 152 s, 71 kr)*, görs ett försök att granska de problemområden som kanns mest akuta samt att identifiera och granska de kopplingar som finns mellan de ekonomiska, sociala och ekologiska systemens funktionssätt. Bokens författare, Anders Wadeskog och Ingvar Nilsson, båda nationalekonomer som forskar kring den ekonomiska tillväxtens sociala och ekologiska problem, försöker också gå vidare med att teoretiskt och empiriskt analysera hur problemen bör åtgärdas.

Syftet med studien är att kritiskt granska relevansen i de tre påståendena: ekonomisk tillväxt är önskvärd, möjlig och nödvändig. Därvid koncentrerar författarna sig på fall där tillväxt:

- inte är önskvärd
- inte är möjlig
- inte är nödvändig

Med denna uppläggnings finner författarna det naturligtvis föga givande att diskutera tillväxt mätt som förändring i

BNP. Man fokuserar i stället uppmärksamheten på följande frågor:

- Varför utvecklas samhällen?
- Vilka är de centrala sambanden?
- Är ökad konsumtion bra?
- Är ökad produktivitet bra?
- Hur utnyttjas naturen?
- Hur omvandlas samhället av tillväxt?
- Vad gör livet värdefullt?

Författarna börjar med att försöka besvara den första av ovanstående frågor i bokens andra kapitel. Som utgångspunkt tar de ekonomen W W Rostows uppdelning av samhällets ekonomiska utveckling i fem stadier. De menar, att de djupare drivkrafterna bakom den tidiga utvecklingen inte analyseras av Rostow och andra ekonomer av samma skola. Detta finner de så otillfredsställande, att de i stället väljer att referera en studie av R Wilkinson som har ett ekologiskt angreppssätt på detta problem. Här tror sig författarna finna bättre förklaringar till samhällets utveckling. Wilkinsons utgångspunkt är att utveckling sker, därför att "man är tvungen", och inte för att det skulle finnas någon inbyggd drivkraft hos människan. Författarna tes blir därför, att samhället i ekologisk ojämvikt utvecklar ekonomisk tillväxt. Inriktningen av den ekonomiska tillväxten blir dock ofta felaktig, bland annat på grund av att man mäter den med hjälp av det bristfälliga BNP-måttet.

Att Rostow inte beskriver krafterna

bakom samhällets utveckling på det sätt som författarna efterlyser, beror på att Rostow, som är ekonom och inte antropolog, är intresserad av drivkrafterna bakom samhällets *ekonomiska* utveckling och inte i första hand deras ekologiska utveckling. Författarnas kritik mot BNP, både som ett produktions- och konsumtionsmått, är väl känd. I BNP inkluderas tex inte hemmafruars produktion.

Vad lasaren dessvärre inte får veta har är om författarna betraktar BNP som ett mått på produktionen eller på konsumtionen. Ett korrigerat BNP-mått på välfärden, av det slag som J Tobin och W Nordhaus har arbetat med för USA, är naturligtvis möjligt att konstruera även för Sverige. Men detta är ett konsumtionsmått och får inte blandas ihop med vårt nuvarande BNP-mått som är ämnat att fungera som ett kapacitetsmått och en indikator på effektiviteten i samhället.

I bokens tredje kapital säger sig författarna vilja vidga analysen av ekonomisk tillväxt och lyfter därför fram följande tre aspekter:

- en ekonomisk aspekt
- en sociokulturell aspekt
- en ekologisk aspekt

Var och en av dessa aspekter kallar författarna ett system, tillsammans utgörande deras modell, med vars hjälp man hoppas kunna identifiera och strukturera samhällsproblemen. Genom att betrakta tillvaron ur dessa tre synvinklar hoppas författarna kunna "väcka frågeställningar och erhålla svar som en strikt ekonomisk analys inte medger."

Den valda modellutformningen är intressant, men tyvärr inte ordentligt formaliserad i boken.

I kapitel fyra behandlas nästa centrala område, nämligen konsumtionen. En av huvudpunkterna i detta kapitel är den slutsats som författarna drar genom att referera till resultatet av en stickprovsundersökning. Individer i olika länder hade fått besvara frågan: "Är ni på det hela taget nöjd med ert liv?" Procentandelen ja-svar på denna fråga presenteras i en tabell tillsammans med BNP per capita i respektive land, varefter förfat-

tarna helt ogenerat konstaterar att "Procenten ja-svar var (tabell 2) endast måttligt korrelerad med BNP i respektive land". Den lasare, som efter att förgäves ha sökt efter den korrelationskoefficient de refererar till, tar fram sin räknedosa, skall finna att nämnda koefficient, inte blir mindre än 0,75 och dessutom signifikant på 5 procentsnivån.

I detta kapitel formulerar författarna också en hypotes som lyder:

"Det är reklamen som får oss att kommersialisera våra behov, framst då sådana behov som från början är av icke-materiell och icke-ekonomisk natur, men som genom skicklig marknadsföring kan länkas över i kommersiella banor."

Om hypotesen stammer, menar författarna att reklamkostnaderna för försäljning av varor i övre delen av behovshierarkin bör vara större än i den nedre delen. Eftersom reklamkostnaderna i procent av omsättningen visade sig vara flera gånger större för kosmetika än för de övriga varugrupperna i reklamutredningen (*SOU 1972:7*), menar författarna att de har fått stöd för sin hypotes. Detta med utgångspunkt från Maslows behovshierarki i fem steg.

Hade författarna använt någon av de mer finindelade behovshierarkierna, tex Schaffer's behov eller Herzberg's "satisfiers" och "dissatisfiers", skulle deras slutsatser förmodligen blivit anorlunda. Dessa hierarkier beskriver bättre situationen för vanliga människor i dagens samhälle. En invändning man kan ha är, att indianer och andra naturfolk använder kosmetika till krigsmålning, fest osv trots att reklam inte förekommer i dessa samhällen. Att använda kosmetika har förmodligen med den mer grundläggande identitetsuppfattningen att göra, och därmed kan man inte utesluta att dra slutsatsen att kosmetika kan betecknas som en lyxvara som tillfredsställer behov som reklamen har skapat. Snarare skulle det då ha med de lägsta, grundläggande trygghetsbehoven att göra.

I de följande tre kapitlen tar författarna upp produktivitet, naturresurser

och samhällets omvandling till diskussion. I mycket stor utsträckning baseras argumentationen på en redovisning av och slutsatser dragna från olika sifferserier. Genomgående förundras läsaren över hur illa utvecklingen har gått de senaste decennierna och hur illa det står till i Sverige idag. Med de årliga, genomsnittliga tillväxttakter som uppges blir det omedelbara intrycket, att en katastrof inte kan vara långt borta.

Ofta ger en tillväxttakt bättre information om vart utvecklingen är på väg än den absoluta nivån för en tidsserie. Därför använder sig författarna många gånger av den genomsnittliga, årliga, procentuella tillväxttakten. I boken presenteras ofta märkligt höga tal. En kontrollberäkning visar, att tex kostnaderna för arbetsmarknadsverket har ökat med 27,9 procent i genomsnitt årligen under tidsperioden 1970-1979, medan författarna uppger 43 procent. I flertalet fall där det är möjligt att utföra jämförande beräkningar på årliga tillväxttakter, visar det sig att uppgifterna i boken är grovt överdrivna. Sannolikheten för att en uppgiven tillväxttakt är felaktig synes vara större än att den är riktig. Därför hade det varit bra, om författarna hade sagt något om hur de erhåller sina mått, vilket de inte gör.

Ett litet urval av beräkningar för den årliga förändringen i procent ger följande resultat (se *Tabell 1*).

Att under dessa förutsättningar få ut något av innehållet i respektive kapitel blir svårt för läsaren. Man vet inte om en förväxling har skett av dataunderlaget, om beräkningsfel har uppstått, eller om de givna ökningstakterna är korrekta men dataunderlaget fel. Läsaren får också en dålig uppfattning om vilka slutsatser författarna skulle ha dragit, om de hade haft riktiga uppgifter om respektive ökningstakter till hands.

Den enda slutsats som är möjlig att dra av det presenterade siffermaterialet är att det finns ett pris på att ha ekonomisk tillväxt i ett utvecklat samhälle. Men detta var redan välkänt. Man får inte heller hjälp med beräknade tal för motsvarande "pris", eller vilka poster som skulle

Tabell 1.

	Uppgift i boken	Kontrollberäkning	Avvikelse
Kostnaderna för arbetsmarknadsverket (AMV)	43	27,9	+15,1
Personer i arbetsmarknadsutbildning	23	14,9	+ 8,1
Kostnader för att bemästra kriminaliteten	24	14,5	+ 9,5
Antal alkoholskadade	5	3,4	+ 1,6
Antal rån	16,7	11,5	+ 5,2
Antal invalidiserande yrkesskadefall	40	13,8	+26,2
Antal socialhjälpstagare	9	7,4	+ 1,6
Förtidspensioneringar	11	9,2	+ 1,8

komma med på räkningen i det av författarna föreslagna, alternativa samhället. Detta utgör ett tomrum, varför inga slutsatser kan dras om det alternativa samhälle som författarna förespråkar.

I avslutningskapiteln spekulerar författarna över om det är möjligt för svenskarna att "kunna må bättre?". Utgångspunkten är att svensken är lat och intresserad av "egoistisk vinningslystnad och prylsamlande". Författarna menar, att om svenskarna tog efter de mer ursprungliga samhällsformerna i andra kultursystem, skulle de fungera som "hän-synsfulla", och mot sina medmänniskor mer "kärleksfulla" altruister. Men för att svenskarna skall kunna förändra sig i den riktningen, menar de att vi troligen måste avstå från fortsatt ekonomisk tillväxt.

I boken presenterar författarna dock inte ett enda stöd för sina påståenden. Att den genomsnittligt arbetade tiden per sysselsatt har minskat från 8,9 till 7,6 timmar per dag mellan åren 1970 och 1976 (vid 200 arbetsdagar per år) tyder

varken på lathet eller att ekonomisk tillväxt i sig skulle vara negativt.

Författarna fortsätter med att spekulera hur man skall kunna nå målet. De menar, att attityderna till hur människorna skall agera i ett ekonomiskt system måste påverkas. De menar att upplysning och fullständig information också måste ges om hur illa folk för närvarande uppför sig i ekonomiskt, ekologiskt och sociokulturellt hänseende. Författarna menar nämligen att vi idag är på väg i fel riktning. Deras sammanfattande omdöme är därför följande:

”Den logiska foljden av detta blir då att vårt fortsatta arbete kommer att ta fasta på följande två frågor:

- Hur bromsar man?
- Hur ändrar man riktning?”

I boken framgår dock inte varför man skall bromsa. Ej heller framgår det *hur* man skall ändra sig. Siffermaterialet i boken ger tyvärr ingen användbar information om detta, vilket har påpekats tidigare. Däremot vet vi, att svenska folket

lägger ner tusentals miljoner arbetstimmar varje år, tex 6718 år 1970. Vi vet också, att en del av de framsteg som uppnås tas ut i en berättigad minskning av arbetstiden.

Sammanfattningsvis är mitt intryck, att Wadeskog och Nilsson genom sitt okonventionella angreppssätt i boken *Växtvärk* hade kunnat bidra betydligt mer till en givande debatt om tillväxtens effekter. En sådan diskussion måste dock bygga på korrekta uppgifter. Man förstår, att tillståndet inte är bra i dagens svenska samhälle. Men att så systematiskt peka ut ekonomisk tillväxt som orsaken till allt ont som drabbar mänskligheten, gagnar förmodligen inte en konstruktiv debatt. För jämförelsens skull saknar man en motsvarande kritisk granskning av det alternativa system som författarna själva förespråkar.

Fil kand *Christer Nilsson*
 Nationalekonomiska institutionen
 Göteborgs universitet